

ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΠΛΟΙΩΝ ΔΙΑ ΞΗΡΑΣ ΣΟΡΒΟΛΟΣ ΚΑΙ ΜΩΑΜΕΘ Β΄

Ἐν ἀπὸ τὰ αἷτια, τὰ ὁποῖα συνετέλεσαν εἰς τὴν πτῶσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶναι καὶ ἡ διὰ ξηρᾶς μεταφορὰ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου. Ἡ ὑπερνεώλκησις αὕτη δὲν συνέβαινε διὰ πρώτην φορὰν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὅπως οἱ Βυζαντινοί, καὶ τινες νεώτεροι συγγραφεῖς, ὑποθέτουν. Ἦδη πρὸ πέντε καὶ ἡμίσεος αἰῶνων ὁ Βυζαντινὸς ναύαρχος Ἀύγορροῦφας (ἢ Ὡροῦφας, ὅπως τὸν γράφουν οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι) διαπεραιώσας τὸν στόλον του διὰ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, ἐπέπεσεν ἕξ ἀπροόπτου κατὰ τῶν λυμαιομένων τὴν Πελοπόννησον Ἀράβων Κρητῶν καὶ ἐξόντωσεν αὐτούς. Ἀλλὰ καὶ εἰς χρόνους πλησιεστέρους πρὸς τὸν Μωάμεθ ἔλαβε χώραν παρόμοιον, καὶ σπουδαιότερον μάλιστα, γεγονός, τοῦ ὁποῖου τὰς λεπτομερείας διέσωσαν οἱ Βενετοὶ ἱστορικοὶ καὶ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα τοῦ Βενετικοῦ Ἀρχείου.

Ἡ μικρὰ τὴν ἕκτασιν Βενετικὴ Δημοκρατία, ἔχουσα διαρκεῖς πολέμους μὲ ἰσχυροτάτους ἐχθρούς, ἠναγκάζετο νὰ καταφεύγῃ εἰς τὰς κτήσεις της, ἵνα ἐκεῖθεν στρατολογῇ μισθωτοὺς στρατιώτας. Μεταξὺ τῶν καλλιτέρων μισθωτῶν Στρατιωτῶν της (Strathioti) ἦσαν οἱ Ἕλληνες, ὅπως ἐμφαίνεται ἀπὸ διάφορα ἔγγραφα σφζόμενα εἰς τὰ Βενετικά Ἀρχεῖα, τινὰ τῶν ὁποίων ἐδημοσίευσεν ὁ Κ. Σάθας, ὅστις συνέλεξε πολῦτιμον ὕλικὸν διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν ὑπὸ τοὺς Βενετούς. Μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων τούτων Στρατιωτῶν ὑπὸ τὴν Βενετίαν, ἐκλεκτὴν θέσιν κατεῖχον οἱ καταγόμενοι ἀπὸ τὴν Κρήτην καὶ ἀποτελοῦντες ἰδιαιτέρον σῶμα, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ συγκριθῇ μὲ τὸ σημερινὸν σῶμα τῶν πεζοναυτῶν. Εἰς ἀπὸ αὐτούς εἶναι ὁ ἦρωσ τοῦ μεγάλου κατορθώματος, τὸ ὁποῖον ὑμνησαν οἱ Βενετοὶ ἱστορικοὶ, διότι δι' αὐτοῦ ἐσώθη ἡ Βενετία ἀπὸ ἀναπόφευκτον καταστροφῆν.

Κατὰ τὸ 1439 ἡ Δημοκρατία, πολεμοῦσα ἐναντίον τῶν Λομβαρδῶν γειτόνων της, ὄχι μόνον ἐμειονέκει λόγῳ τῶν στρατηγικῶν θέσεων καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πολεμιστῶν, ἀλλ' εὐρίσκετο εἰς ἀδυναμίαν, ὅπως ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τῶν δύο πόλεων, τῆς Βερώνας καὶ Μπρέσσιας, ἀπειλουμένων ἀπὸ τὸν ἐχθρόν, ὁ ὁποῖος ἠδύνατο νὰ τὰς καταστρέψῃ μὲ τὸν στόλον του, παραπλέοντα τὴν λίμνην τῆς Γάρδας, παρὰ τὴν ὁποῖαν ἀμφοτέραι αἱ πόλεις εὐρίσκονται.

Ἡ Βενετία εἶχεν ἓνα τῶν διασημοτέρων στρατηγῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης,

τὸν περίφημον Γκαταμελάτα, ὁ ὁποῖος ἔγραψεν εἰς τὴν Βενετικὴν Γερουσίαν τονίζων τὸν κίνδυνον καὶ ὑποδεικνύων ὅτι διὰ μόνης τῆς καταλήψεως τῆς λίμνης τῆς Γάρδας θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐπενεχθῆ σπουδαῖον πλῆγμα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.

«Ἄλλὰ τὴν πρότασιν ταύτην τοῦ στρατηγοῦ, γράφει ὁ Βενετὸς ἱστοριογράφος Βερδιζόττι¹, καθίστα ἀπραγματοποίητον ἢ ἔλλειψις ποταμίου συγκοινωνίας ἢ ξύλων πρὸς ἐπιτόπιον κατασκευὴν πλοίων. Μετ' ἄλλεπαλλήλους συσκέψεις, ἡ Γερουσία, σταθμίσασα τὰς ἀνυπερβλήτους δυσκολίας, ἀπέκλινεν εἰς ἐγκατάλειψιν τοῦ σχεδίου. Ἐνῶ δὲ σιωπηρῶς τὸ ἐγχείρημα εἶχε καταδικασθῆ, εἰς Ἑλλην ναυτικός, ὀνόματι Σόρβολος, γηράσας εἰς τὴν πιστὴν ὑπηρεσίαν τῆς Βενετικῆς Πολιτείας, εἶπεν ὅτι αὐτὸς ἀναλαμβάνει ὅπως ὀδηγήσῃ τὸν στόλον εἰς τὴν λίμνην τῆς Γάρδας. Ἡ ὄριμος ἡλικία τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἡ δεδοκιμασμένη καρτερία τοῦ χαρακτήρος του συνετέλεσαν ὥστε νὰ τεθῆ ὑπὸ μελέτην ἡ πρότασις. Ἄλλ' αἱ ἤδη καλῶς ὑπολογισμένοι δυσχέρειαι ἀπεθάρρυνον ἐκ τῶν προτέρων ὄλους. Ἐπὶ τέλους ἡ Γερουσία, θεωρήσασα ὅτι ἐγχείρημα, διαφεύγον τὴν εἰδικότητά της, ἠδύνατο νὰ δοκιμασθῆ, ἀφοῦ μάλιστα ἀνταπεκρίνετο εἰς τὰς εὐχὰς ὄλων, παρεδέχθη τὴν ἀνωτέρω πρότασιν. Οὕτω χαίρων ὁ Σόρβολος ἐπεχείρησε τὴν πραγματοποιήσιν τοῦ σχεδίου του.»

Ὁ ἀρχαιότερος τῶν Βενετῶν ἱστορικῶν M. Sabellico, ὁ γράψας τὸ ἔργον του ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων τῆς Γερουσίας, ἀφηγεῖται ὡς ἑξῆς τὸ σημαντικὸν γεγονός:

«Ἡ σύσκεψις τοῦ Ἀνωτάτου Συμβουλίου εἶχε διαρκέσει ἀρκετὰς ἡμέρας, ὅτε κάποιος Σόρβολος ἀπὸ τὴν Κρήτην, ὁ ὁποῖος, ὅπως πιστεύω, εἶχε προηγουμένως πολὺ ἐπιμελῶς ἰδῆ καὶ μελετήσῃ ἐκεῖνα τὰ μέρη, ἦλθεν εἰς τὴν Γερουσίαν καὶ ἐδήλωσεν ὅτι δὲν ἔστερεῖτο οὔτε θάρρους οὔτε ἰκανότητος, ὅπως μεταφέρῃ τὰ πλοῖα ὅπῃ τὴν πόλιν εἰς τὴν λίμνην τῆς Γάρδας. Ἐπειδὴ εἰς ὄλους ἐφαίνετο ἀδύνατον νὰ μεταφερθοῦν πλοῖα τόσον μεγάλα εἰς ἀπόστασιν διακοσίων καὶ πλέον μιλίων, πρῶτον ἤρχισαν νὰ τὸν θεωροῦν παράφρονα· μόλις ὅμως ἔμαθον ὅτι εἶναι πολὺ ἰκανὸς ἄνθρωπος, καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἐπέμενεν εἰς τὴν γνώμην του, ἡ Γερουσία τὸν ἐξουσιοδότησε νὰ κάμῃ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἤξευρεν.

«Ἀφοῦ ὠδήγησε τὰ πλοῖα κάτω διὰ τοῦ ποταμοῦ Ἀδίγη μέχρι τῆς Βερῶνας, ἔπειτα ἔξευξε βόδια ἀνὰ δύο καὶ τέσσαρα καὶ τὰ ἔσυρε μέχρις ἑνὸς σημείου ὀνομαζομένου Μάουρο. Ἐκεῖ ἐτοποθέτησε κάτω ἀπὸ τὰ πλοῖα ξύλα, τὰ ὁποῖα ὠλίσθαινον καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κατῶρθωσε, μὲ βόδια καὶ ἀνθρώπους, νὰ κυλήσῃ τὰ πλοῖα σχεδὸν διὰ μέσου ὀμαλῶν ἐδαφῶν εἰς διά-

¹ Verdizzotti, Storia Veneziana Vol. I p. 473.

στημα ἕξ μιλίων εἰς τὴν λίμνην τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου. Τὰ ἄλλα μικρότερα σκάφη ἐτοποιητήθησαν ἐπάνω εἰς μεγάλας ἀμάξας».

Ἐπιπλέον λέγει ὅτι «ἦσαν δύο μεγάλαι γαλέραι καὶ τρεῖς μικρότεροι καὶ μαζί μὲ αὐτὰς 25 μικρὰ πλοῖα (corpani). Ἀπὸ τινος ἄλλου, οἱ ὁποῖοι ἦσαν παρόντες, ἔμαθον ὅτι ἦσαν δύο γαλέραι μεγάλαι, μία δ' ἕξ αὐτῶν ἐκομίσθη εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο μὴ ἐξωπλισμένη ἀκόμη».

Ἐπιπλέον προμνημονευθεὶς Βιονδί ἔγραψε κατὰ τὸ 1455 τὸ σύγγραμμά του «Περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῶν πράξεων τῶν Βενετῶν» ἄρα ἦτο σύγχρονος. Ὁ Σαμπέλικο, ζήσας ὀλίγον μετ' αὐτόν, ἀφηγεῖται ὅτι μετέβη ἐπιτοπίως καὶ εὔρε λείψανα τῆς ἀπιστεύτου μεταφορᾶς καὶ ἐθαύμασε τὸ μεγαλοῦργημα τοῦ Ἑλλήνου τούτου.

Ἐπιπλέον ἱστορικὸς Ρομανὶν¹ συγγράψας τὸ ὀγκῶδες ἔργον του ἐπὶ τῇ βάσει ἐπισήμων ἐγγράφων τοῦ ἀρχειοφυλακείου, λέγει ὅτι ὁ στόλος τὸν ὁποῖον μετέφερε διὰ ξηρᾶς ὁ Σόρβολος ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἕξ γαλέρας καὶ εἴκοσι δύο ἄλλα μικρότερα πλοῖα. Δισχίλιοι περίπου βόες ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν, διότι δι' ἐκάστην γαλέραν ἐχρειάζοντο 120 ζεύγη. Διὰ τὴν μεταφορὰν δὲ διὰ ξηρᾶς ἐχρειάσθησαν δέκα πέντε ἡμερῶν ὑπεράνθρωποι κόποι πλείστων ἐργατῶν καὶ ἀδιάκοπος ἐποπτεία τοῦ Σορβόλου. Ἡ ἐργασία αὕτη ἐκόστισεν εἰς τὴν Βενετικὴν Δημοκρατίαν δέκα πέντε χιλιάδας δουκάτων.

Ἡ δυσκολία κυρίως τῆς ἐπιχειρήσεως ἐνέκειτο εἰς τὴν διάβασιν τοῦ ὄρους Μπάλντο, καὶ δὴ εἰς ἐποχὴν χειμῶνος, ὅτε παχὺ στρῶμα χιόνος ἐσκέπαζε τὴν ὅλην ἔκτασιν.

Ἐπιπλέον ὁ στόλος, ὅστις εὐρίσκετο ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Βενετοῦ ναυάρχου Πέτρου Ζένου, ἐπροχώρησε διὰ θαλάσσης ἀπὸ τὸ στόμιον τοῦ Ἀδίγη μέχρι τῆς πόλεως Ροβερέτο. Ἀπὸ τὸ σημεῖον αὐτὸ ἡ δίοδος πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους Μπάλντο ἦτο ἄβατος. Ὁ Σόρβολος διέταξε καὶ κατεσκευάσαν ὁδὸν μὲ ξύλα, λίθους καὶ ἐπιχώσεις μέχρι τοῦ σημείου, ὅπου εὐρίσκετο εἰς καταρράκτης. Ἡ κατάβασις ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου τοῦ ὄρους ἦτο τὸ δυσκολώτερον ἔργον καὶ ἀπετέλεσε θαῦμα μηχανικῆς διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ἡ ἐργασία αὕτη ἀπῆτει μηχανικὴν ἱκανότητα καὶ σιδηρᾶν ταυτοχρόνως θέλησιν. Τῇ βοήθειᾳ δυνατῶν χονδρῶν σχοινίων, δεθέντων εἰς τὰ πλευρὰ τῶν πλοίων, ἤρχισεν ἡ καταβίβασις εἰς δρόμον, ὁ ὁποῖος ἦτο σχεδὸν κάθετος. Τοιοῦτοτρόπως τὰ πλοῖα ἤρχισαν κατερχόμενα πρὸς τὸν ἀπότομον κατήφορον, συγκρατούμενα ἀπὸ τὰ σχοινία, τὰ ὁποῖα ἐγαλαροῦντο κατὰ διαστήματα, χάρις εἰς τροχαλίας καὶ ξυλίνους κυλίνδρους, μέχρις ὅτου ἐφθάνον εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους. Ἀπὸ ἐκεῖ μέχρι τοῦ Τόρμπολε, τοῦ πλησιεστέρου

¹ S. Romani n, Storia di Venezia vol. IV p. 197.

σημείου τῆς λίμνης, ἢ ἀπόστασις ἦτο 15 περίπου μιλίων, ἢ δὲ μεταφορᾷ σχετικῶς εὐκόλος.

Μόλις δ' ὁ στόλος ἔφθασεν εἰς τὸ Τόρμπολε, ὁ ναύαρχος Ζένο διέταξε τὴν κατασκευὴν προχείρου λιμένος ἐπὶ τῆς λίμνης, διὰ νὰ παραμείνουν ἐν αὐτῷ ἀσφαλῆ τὰ πλοῖα.

Τοιουτοτρόπως, κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1439, ἐπραγματοποιήθη τὸ ἀπίστευτον κατόρθωμα τῆς διὰ ξηρᾶς, καὶ δὴ δι' ὄρους, μεταφορᾶς ὀλοκλήρου στόλου, κατόρθωμα τὸ ὁποῖον τιμᾷ τὴν Ἑλληνικὴν ἐφευρετικότητα.

Ἡ Βενετία, τῆς ὁποίας πρώτη φροντίς ἦτο νὰ ἀμείβῃ γενναίως τοὺς ὑπηρετοῦντας αὐτήν, δι' ἀποφάσεως τῆς 17 Ἰουνίου 1447 ἀπένειμεν ἐτησίαν σύνταξιν εἰς τὸν Σόρβολον δουκάτων πενήκοντα, πλέξασα ἀληθῆς ἐγκώμιον τούτου διὰ τῆς ἀκολούθου πράξεως¹.

Cum prudens vir Nic. Sorbolo suis virtutib. et fidelissimis operationib. ac laborib. quos tulit in guerris et servitutis n-ris et presertim in conducendo galeas per montes in lacu Gardae cum tanta gloria n-ra et comodo status n-ri, electus et constitutus fuerit admiratus noster candide in qua admiraria alias fuit quondam Marcus Bocheta, et non sit conveniens suis consideratis virtutib. predictis q. deterioris sit conditionis dicti Marci, vadit pars q. dictus Nicolaus auctorit. hujus consilii sit et esse intelligato in tot. et p. tot. cum omuib. salario, modis et omnib. conditionib. quib. ultimate erat predictus q. dam Marcus Bocheto, qui habebat ducatos quinquaginta in anno.

Ὁ Βενετὸς χρονογράφος Μαρίνο Σανοῦδο, ἐν τῇ πολυτόμῳ «Χρονολογία» του (Diarii) ὀνομάζει τὸν Σόρβολον Ἀθανάσιον Carhavita. Ὑποθέτομεν ὅτι πρόκειται περὶ παραδρομῆς τοῦ συγγραφέως καὶ ὅτι τὸ Carhavita δὲν εἶναι τὸ ὄνομά του, ἀλλὰ παρεπώνυμον, ἴσως σημαῖνον τὸ ἐπάγγελμα του «Καραβίτης», ἦτοι ναυτικός. Δυστυχῶς δὲν ἔχομεν καμμίαν ἀπολύτως πληροφορίαν περὶ τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ τοῦ ἀτόμου τοῦ Σορβόλου, ὥστε νὰ δυνηθῶμεν νὰ ἐκφράσωμεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου σαφεῆ γνώμην. Ἄλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, τὸ γεγονός εἶναι ὅτι εἰς Ἑλληνα πρὸ πέντε περίπου αἰώνων ἐπέτυχέ τι, τὸ ὁποῖον καὶ σήμερον ἀκόμη, ὅτε τὰ μηχανικὰ μέσα εἶναι τελειότατα, δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς μεγαλοῦρημα.

Ἄλλοι Βενετοὶ ἱστορικοὶ γράφουν ὅτι τὸ σχέδιον τῆς ὑπερνεωκλήσεως συνέλαβον ὁ Νικόλαος Σόρβολος καὶ ὁ Νικόλαος Carcavilla ἢ Caravilla. Ὁ Ρομανὶν ὅμως γράφει² ὅτι οἱ συλλαβόντες τοῦτο ἦσαν ὁ Σόρβολος καὶ

¹ Senato, Parte Mar. p. 21. 17 Giugno 1447.

² S. Romanin Ἐνθ' ἀν. IV, 196.

ὁ Blasio De Arboribus, παραπέμπει μάλιστα εἰς ἔγγραφον τοῦ Βενετικοῦ Ἀρχείου (Secrete XIV σελ. 169). Δυστυχῶς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκφέρῃ τις γνώμην θετικὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου, προτοῦ ἐξετάσῃ τὰ πολυάριθμα ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα, ὡς μοῦ γράφει φίλος μου ἱστοριοδίφης ἐκ Βενετίας, ὑπάρχουν ἐκεῖ σχετικῶς μὲ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Σορβόλου. Τὸ περιεργον ὁμως εἶναι ὅτι δὲν συμφωνοῦν οἱ διάφοροι συγγραφεῖς διὰ τὸ ὄνομα τοῦ δευτέρου συνεργάτου τοῦ Σορβόλου. Ἐκαστος δίδει διαφορετικὸν ὄνομα εἰς αὐτόν. Τὸ περιεργότερον δὲ εἶναι ὅτι δύο συγγραφεῖς σύγχρονοι, ὁ χρονογράφος Biondi καὶ ὁ ἱστοριογράφος Sabellico μόνον τὸν Σόρβολον ἀναφέρουν. Ὁ δὲ Ρομανὶν βεβαιοῖ ὅτι «οἱ ἱστορικοὶ δὲν ἀναφέρουν τὸν Blasio de Arboribus». Οὐχὶ ὀλιγώτερον ἀκατανόητον εἶναι πῶς οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς, οἱ περιγράφαντες τὴν μεταφορὰν διὰ ξηρᾶς τῶν πλοίων τοῦ Σουλτάνου, δὲν ποιοῦνται μνεῖαν τοῦ σχεδὸν συγχρόνου των γεγονότος τῆς λίμνης τῆς Γάρδας, ἀλλ' ὁ μὲν Μιχαὴλ Δούκας ἀναφωνεῖ: «Τίς ποτε ἤκουσεν ἢ εἶδε τοιοῦτον ἔργον;», ὁ δὲ Φραντζῆς ἀναφέρει μόνον τὴν μεταφορὰν τῶν πλοίων διὰ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου.

Καὶ ἤδη γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: Ὁ Μωάμεθ εἶχε λάβει γνώσιν τοῦ πρὸ δέκα τεσσάρων μόλις ἐτῶν λαβόντος χώραν εἰς τὴν λίμνην τῆς Γάρδας καὶ συνεπῶς ἐμιμήθη τὸν Σόρβολον; Μήπως τις ἐκ τῶν συντρόφων τοῦ Σορβόλου, ἐπανελθὼν εἰς τὴν πατρίδα του, ἐπώλησεν εἰς τὸν Σουλτάνον τὸ μυστικὸν αὐτό; Ἡ μήπως κανεὶς ἄλλος ναυτικός, ὑπηρετῶν εἰς τὸν Τουρκικὸν στόλον, κατὰ σύμπτωσιν, ἔσχε τὴν αὐτὴν ἰδέαν, τὴν ὁποῖαν ὁ Σόρβολος πρὸ 14 καὶ ὁ Αὐγορρούφας πρὸ 550 ἐτῶν συνέλαβον καὶ ἐπραγματοποίησαν; Πρόκειται δηλαδὴ περὶ συμπτώσεως ἢ περὶ μιμήσεως; Ἡ ἱστορία δὲν δύναται νὰ μᾶς διαφωτίσῃ ἐπὶ τοῦ προκειμένου, καὶ θὰ ἦτο παράτολμον, μὲ τὰ ὀλίγα στοιχεῖα τὰ ὁποῖα κατέχομεν, νὰ θελήσωμεν νὰ ἀπευθύνωμεν μίαν τόσον βαρεῖαν κατηγορίαν ἐναντίον οἰουδήποτε. Πάντως τὸ γεγονὸς εἶναι ὅτι σφάλλονται οἱ συγγραφεῖς οἱ γράφοντες ὅτι πρῶτος ὁ Μωάμεθ Β'. ἐπεχείρησε τὴν διὰ ξηρᾶς μεταφορὰν στόλου.

Ὁ Βερναρδάκης εἰς τὴν «Ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως» (σελ. 72) λέγει ὅτι τὸ κατόρθωμα τοῦ Σορβόλου ἀνεκoinώθη βεβαίως εἰς τὸν Σουλτάνον ὑπὸ τινος Χριστιανοῦ (ἄφου καὶ ὁ τὴν ὑπερνεώλησιν ταύτην διευθύνων ἦτο Γενοβέζος) ἀπεμιμήθη δὲ καὶ ἐπραγματοποίησεν ὁ Κατακτητὴς Μωάμεθ Β'. Ὁ δὲ σύγχρονος τῆς Ἄλώσεως Λατίνος Ἀρχιεπίσκοπος Μυτιλήνης Λεονάρδος ὁ Χίος, εἰς τὴν περίφημον ἐπιστολήν του πρὸς τὸν Πάπαν Νικόλαον Ε', εἰς τὴν ὁποῖαν ἀφηγεῖται τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, λέγει ὅτι ὁ μηχανικὸς ὁ διὰ τῶν συμβουλῶν του βοηθήσας τὸ ἔργον τοῦ Μωάμεθ ἦτο ὁ ἴδιος ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἔκαμε τὸ κατόρθωμα τῆς λίμνης τῆς Γάρδας. Ἄλλ' ἄλλη σχετικὴ πληροφορία ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲν ὑπάρχει.

Ὁ Α. Μουστοξύδης (Ἑλληνομνήμων σελ. 92) ὁμιλῶν περὶ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων τῶν ἀσχοληθέντων μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο λέγει: «Ἄλλ' αὐτοὶ οὗτοι οἱ ἱστορικοὶ διὰ τὴν μεγάλην τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἰταλῶν πρὸς ἀλλήλους συναλλαγὴν καὶ ἐπιμιξίαν, δὲν ἠδύναντο νὰ ἀγνοῶσι τὰ κατὰ τὸν Σόρβολον καὶ ὤφειλον ἴσως ὀρθότερον νὰ πιστεύσωσιν ὅτι ὁ Ἕλλην οὗτος, ὠφελήσας τοὺς ἄλλοεθνεῖς, ἔδωκεν ὄχι ἐκ προνοίας εἰς τὸν Μωάμεθ τὸ παράδειγμα ἐπιχειρήματος, οὐτινος ἢ μίμησις ἀπέβη ὀλεθρία εἰς τὸ ἔθνος».

Πάντως θέλει ἀπομείνει ἱστορικὸν μυστήριον ἄλυτον τὸ ἂν ὁ Μωάμεθ ἐπληροφορήθη ἀπὸ τὸν Σόρβολον ἢ ἄλλον τινά, Ἕλληνα ἢ Βενετόν, τὸν τρόπον τῆς διὰ ξηρᾶς μεταφορᾶς τῶν πλοίων εἰς τὴν λίμνην τῆς Γάρδας καὶ ἂν ὁ Σόρβολος ἢ τις τῶν ὁπαδῶν του κατέστρωσε τὸ σχέδιον, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Τουρκικὸς στόλος μετεφέρθη εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον κατὰ τὴν τραγικὴν Ἄλωσιν.

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΙΡΟΦΥΛΑΣ